

Simplicissimus Budapestje

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

Mégis bevált: a rakpartok új neve

Szerintem ezzel nem álltam egyedül: amikor *Demszky* főpolgármester utolsó ciklusában előállt azzal, hogy a rakpartokat elnevezik a Vészkorszak embermentőiről, elhúztam a számat. Pótcselekvésnek éreztem a dolgot.

Aztán némi késéssel megjelentek az utcátáblák, amelyeket nem a rakpart, hanem a Duna felőli oldalra szereltek fel. És azon kaptam magam, hogy kezdett érdekelni, ki is volt az a néhány személy, akinek a nevét nem ismertem. 2012-ben aztán a Külügyminisztérium állított egy összefoglaló emléktáblát, ami szép gesztus, még akkor is, ha az Erzsébet-híd pesti hídfőjének északi oldalán a lehető legkevesebb ember láthatja, és ha sajnos a minisztériumban egyik jóváhagyó sem tudta, hogy a magyar idézőjel első tagja mindig alul van, csak az angolban felül. Az összesen 12 név közül *Wallenberg* a legismertebb, nyilván rejtélyes eltűnése és halála miatt. Aztán (a külföldiek közül) talán *Carl Lutz* következik. Neki már 1991-ben állítottak szobrot, a Dob utca elején, a svájci követ kezdeményezésére, svájci közadakozásból. (*Szabó Tamás* műve.)

Carl Lutz fényképei

A Fortepannal először fordult elő, hogy egy külföldi levéltár átadott számára képeket. Amikor a *Helmut Newton* Alapítványt keresték meg, hogy adják oda (vagy el) azt a sorozatot, amelyet *Helmut Newton* 1989-ben készített a New York Kávéházban a 2000 folyóirat szerkesztőiről, köztük *Simplicissimus*ról, tökéletes elzárkózás volt a reakció, arra is 51 napot kellett várni.

A másik próbálkozást ellenben teljes siker koronázta. A Lutz fényképhagyatékot a diplomata Bernben élő nevelt lánya egy archívumnak ajándékozta. Az ő közbenjárására a Zürichben székelő Szövetségi Múzeum (ETH) kebelében működő Kortárs Történelmi Levéltár kedvezően döntött. Nemcsak hogy nem kellett fizetni a képekért, de hozzájárultak, hogy a Fortepan szabályai szerint, ingyen, szabadon letölthetően használják fel azokat. Már fel is került 218 kép a portálra. (Néhányat nyomtatásban is bemutatunk

mostani lapszámunk FÉNYÍRDA rovatában s borítónkon.)

Az Indexen két cikk is foglalkozott a Lutz anyaggal. *Kolozsi Ádám* arról írt, hogyan kerültek a képek a Fortepanra, *Ungváry Krisztián* pedig néhány képet kommentált. Az utóbbi végére kitétek a svájci levéltár igazgatóhelyettesének lelkes video-üzenetét. *Dr. Daniel Nehrlich* nem csak a képek történetét mesélte el, hanem invitált minden kutatót és érdeklődőt, hogy menjenek el Zürichbe, de legalább is látogassanak el a honlapjukra. És felmutatott egy papírlapot, ezen a címen – mondta –, magyar vonatkozású filmanyagot is találunk. Ilyen egy gazdag, boldog ország közgyűjteménye – szóba állnak egy előtűk ismeretlen magánprojekttel, és értük eltérnek saját elveiktől. (Ők általában pénzért adják a képeket.)

Ungváry kitért arra a tényre is, hogy mennyire szegényes a Vészkorszakról fennmaradt fotóanyag. A Vadász utcai Űvegház előtt sorban álló tömegről összesen öt kép maradt fent, mindegyiket Lutz készítette, egy első emeleti lakásból. A nyilas időkben egyébként igen kockázatos dolog volt az utcán fényképezni, egyszer ő maga is életveszélybe került, amikor egy utcai atrocitást kapott le. Csak úgy tudott megmenekülni, hogy előkapta diplomata igazolványát és kivette a gépből a filmet. Ezek után embermentő útjaira már nem is vitte magával. A becslések szerint mintegy 62 ezer (!) üldözött zsidót mentett meg. Lutz már 1942 óta itt szolgált hivatásos diplomataként, jól ismerte *Wallenberg*et, tevékenységüket összehangolták.

Legtöbb képén a békebeli Budapestet örökítette meg, aztán az ostrom után szinte mindegyik felvételt elkészítette ugyanabból a szemszögből. Éles szemű, jól komponáló fotográfus volt. Az átadott képek nagy kincset jelentenek a kutatók számára. De vajon hová lettek a negatívok? És miért ilyen kevés képe maradt fenn?

Lutz igen rendszerető ember volt, semmi nyoma annak, hogy valaha is válogatott volna a anyagában. Három budapesti év alatt felvételek ezreit készíthette. Vajon hová lett a többi? Ezekre a kérdésekre majd megpróbálunk

választ kapni, amikor az év végén Budapesten személyesen is megismerkedhetünk Lutz fogadott lányával, a ma 79 éves *Agnes Hirschivel*. Remélhetőleg magyarul is beszélgethetünk vele – hiszen 12 éves koráig Budapesten élt. Édesanyját házvezetőnőként bújtatta Lutz, szerelem szövődött közöttük. 1949-ben a diplomata, miután elvált a feleségétől, visszatért Budapestre, feleségül vette *Csányi Magdát*, és leányával együtt magával vitte őt. Ekkor újabb felvételeket készített Budapesten.

A képek datálása során a Fortepan csapata felfigyelt arra is, hogy bizonyos képek 45 után, de 49 előtt készültek. Erre a hidak állapota, a romeltakarítás folyamata, több egyéb jel mutat. Még sok a titok. És csak most vetik rá magukat a portál mindentudó fórumozói, a megfejtők a kollekcióna. (E lapszámunk 7. oldalán és a hátsó borítóján néhány további Lutz-fotót tanulmányozhat a Tisztelt Olvasó.)

A felvételeket nézegetve a figyelmes szemlélődő sokadszor érezheti azt, hogy egy-egy darab hány olyan információt rejthet, amelyre az első pillanatban senki sem gondol. Vegyük példának okáért az 1944. november 4-i véletlen utászbalesetről készültet. A negyven német valószínűleg a szivárgó gáz és egy elhajtott csikk találkozására okozott, alig maradt fenn fénykép. Hát most itt van egy „új”. Ha belenagyítunk, azt látni, hogy egy villamos még lelóg a roncsról a vízbe,

Carl Lutz felvétele és annak részletei, 1944. november 4 vagy 5. (Fortepan 105727)

ott vannak a báméskodók is. De már megérkezett egy úszódaru. Valószínűleg a robbanás utáni napon készült. De látni a Palatinus házak eredeti tetődíszzeit, az újlipótvárosi kéményeket. És mennyi minden mást!
Mint már egyszer hangsúlyoztuk: ezért érdemes a Fortepanon a lehető legnagyobb felbontásban közzétenni a képeket.

Két kaland, békává-ellenőrökkel

Az elmúlt hetekben két amerikai csapat is a vendégem volt. Az egyiket Budapest, a másikat a magyar kulturális élet érdekelte. Az egyik csapat hat tagból állt, gondosan megvettem nekik a hat jegyet, de nem osztottam ki nekik. Ha kiosztottam volna, akkor nyilván elmagyaráztam volna, hogyan kell kezelni őket. Helyette belebonyolódtam valami bonyolult magyarázatba, közben megtörtént a hihetetlen: máris ott termett egy ellenőr. Kérte a jegyet. Én egykedvűen nyújtottam a hat jegyet – róluk van szó, intettem a vendég felé. Hát akkor szálljanak le, mondta az ellenőr, teljesen tárgyyszerűen.

De hát miért? – ellenkeztem. Közben persze leesett a tantusz: mert nincsenek kezelve a jegyek.

36 ezer Ft lesz, mondta az ellenőr, akinek közben előkerült a társa. A vendégeim megkérdezték, mennyi a büntetés, de mikor meghallották, hogy fejenként 22 dollár, már nem akarták kifizetni. Nálam meg nem volt annyi készpénz. Mondtam, hogy mindjárt jövök, és elloholtam egy bankautomatáig. Hátra se néztem, ezért alaposan meglepődtem, amikor mellettem termett az ellenőr, és azt suttogta:

– Segítetek. Mi lenne, ha csak a felét fizetné ki?

Először nem is értettem, de aztán kaptam az alkalmon. Ugye tetszik érteni: a pénzt a két ellenőr zsebre tette – nekem meg nem a fél, csak a negyed honoráriumom úszott el... Most ezt minek hívják? win-win helyzetnek? Korrupciónak? Nyilván mind a két halmazba beletartozik.

Egy héttel később Újklakról, a Pastrami étteremből, egy másik amerikai társasággal elköltött jóízű ebéd után igyekeztem vissza a Belvárosba az irodába, a meglehetősen tömött 9-es buszon.

A középső ajtóval szembeni „öbölben” álldogáltam. Itt is ellenőr tűnt fel. Először a mellettem álló jól öltözött, harmincas szőke hölgy jegyét kérték. Neki azonban nem volt. És itt pillanatok alatt egy dokumentumfilmbe illő jelenet bontakozott ki.

– Szeretnék maguktól jegyet venni. – Nem lehet. – De hát itt a környéken sehol sem lehetett kapni. – Nem számít. – Nem, én nem fizetek. – Akkor adjon egy igazolványt. – Még mit nem. A hölgy egyre tenyérbemászóbb lett, érezte, hogy ő felsőbbrendű (jobban öltözött? fiatalabb? mutatósabb? politikus felesége/barátnője?) Az átlagos külsejű, de nyugalmából sokáig kibillenthetetlen ellenőr tényleg nemigen vehette fel vele a versenyt. Ám az igazság az ő oldalán állt.

Az én béketűrésem azonban vészesen fogyni kezdett. Próbáltam türtőztetni magamat, de végül is kirobbantam: – Mit cirkuszol itt? Fizetni kell az utazásért, maga meg nem fizetett, nem? – A többi utas közül senki sem nézett rám, de mindenki érezhetően hegyezte a fülét. A színház sokaknak tetszhetett.

A vétkes fél először meglepődésében visszahőkölt, köpni-nyelni nem tudott.

Mintha orvul elgáncsoltam volna. Fel-tápáskodott és szavakban rám vetette magát.

– Magát meg ki kérdezte? Menjen ellenőrnek, ha bele akar szólni, stb.

Erre már jóval higgadtan, tanáros hangomat előbányászva, mint egy hülyegyereknek szoltam vissza:

– Nézzen körül, itt mindenki fizetett, csak maga nem. – És találmra beledöf-tem egy rögtönzött fullánkot:

– A jegyek azért ilyen drágák, mert maga és a magához hasonlók folyton lógnak...

Erre megint dühkitörés következett, hogy mit képelek, ő nem szokott mindig lógni. Miért nem azzal törődök, hogy a hajléktalanokat bezzeg sose vegzálják?! Erre már nem válaszoltam semmit. Kelletlenül elővett egy személyi kártyát. Az ellenőr nő láthatóan megkönnyebbült. Kitéltötte a papírt, aláírta a bliccelővel, átadta a sárga csekket.

És ekkor újabb nem várt fordulat következett. A bliccelő gúnyos pofát vágva azonnal kettétépte a papírt, és diadalmasan körbepillogott a buszon.

– Akkor majd kétszer annyi lesz – mondta az ellenőr nyugodtan.

– Nekem ugyan nem! – csattant fel a bliccelő magabiztosan.

És akkor az ellenőr nő elkövetett egy epikai vétséget, amivel elveszette a szimpátiámat. Ez robbant ki belőle:

– Miért nem maradt Marosvásárhelyen? Ahol úgy látszik ez a tempó dívik?

Ezzel fejeződött be a jelenet. A bliccelő nem tiltakozott, mintha hallgatólagosan beismerte volna, hogy tényleg erdélyi. Az ellenőr nő leszállt, de előtte hálás köszönömöt rebegett felém.

Ugye nem kell bizonygatnom, hogy egyik kalandom se volt jó élmény? ●